

Unfair practice

kunsten
bond

HJ DOET HET OOK
VOOR ÉÉN EURO...

Structurele onderwaardering in de culturele en creatieve sector

Inhoudsopgave

2

Voorwoord

4

**Werkgevers, neem nu
je verantwoordelijkheid**

6

Selectie uit 100 meldingen

18

**Speak up and
share your story**

Voorwoord

In april opende de Kunstenbond het meldpunt Unfair Practice, waar mensen in de culturele en creatieve sector melding kunnen maken van oneerlijke tarieven en slechte arbeidsvoorwaarden. Daarmee moest nog zichtbaarder worden hoe hardnekkig het probleem van onderbetaling in de creatieve sector is. Wat opnieuw opvalt, is de wijdverspreide, bijna structurele onderwaardering voor de kunstenaar. Door de gehele culturele en creatieve sector heen worden mensen onderbetaald. Het besef dat zij moeten kunnen leven van hun werk, lijkt veelvuldig te ontbreken. Niet alleen kunstenaars, maar ook technici en docenten worden vaak financieel afgeknepen.

Voorbeelden van onderbetaling in de creatieve sector zijn makkelijk te vinden. De reacties bij het meldpunt stroomden dan ook binnen. Opvallend zijn de festivals die de afgelopen jaren uit de grond zijn gestampt. Ze bestaan vaak uit een 'vleugje cultuur' in combinatie met lekker eten en drinken. Aan de 'food-trucks' en wijnbarretjes verdienen de organisatoren dik, maar de artiesten worden doorgaans niet betaald.

Veel meldingen gaan over de onderbetaling van musici, zowel uitvoerend als docerend. De uurtarieven voor freelancers duiken vaak onder het wettelijk minimuminkomen en voorbereidingstijd en reiskosten worden vaak helemaal niet betaald, zo stelde het Platform voor Freelance Musici recent aan de kaak. De situatie in de sector is kortom zorgwekkend. En als we niet oppassen, gaat het nog jaren duren voordat we de Fair Practice Code normaal gaan vinden. Iedereen praat over eerlijke uitbeta-

lingen en is het eens met deze gedragscode. Waarom zouden we organisaties jaren de tijd geven om te wennen aan het moeten betalen van een fatsoenlijk loon aan de mensen werkzaam in de sector? Zonder wie er überhaupt geen kunst of cultuur kan bestaan? Velen uit onze sector worden al jaren onder het minimumloon betaald. Dit kan zo niet doorgaan. Daar kan en moet de minister nu samen met de sector actie op ondernemen. We moeten ervoor zorgen dat mensen nú hun rekeningen kunnen betalen en niet pas over vier jaar.

Jurre Schreuder,
voorzitter Kunstenbond

Verantwoording

Het meldpunt Unfair Practice van de Kunstenbond biedt iedereen in de culturele en creatieve sector de kans om onderbetaling en slechte arbeidsvoorwaarden te melden. Daar waar juridische stappen mogelijk en gewenst zijn, onderneemt de Kunstenbond actie. Voor deze uitgave was niemand bereid om bij naam te worden genoemd. Het toont aan dat de angst om werk te verliezen groot (en waarschijnlijk terecht) en wijdverspreid is. Alleen mensen met een gevestigde naam durven zich, gelukkig, steeds vaker in de media uit te spreken. Alle meldingen in deze uitgave zijn anoniem en met toestemming opgenomen. Daar waar nodig zijn genoemde organisaties gevraagd om een reactie. Deze is dan opgenomen bij de melding. Meer informatie over het meldpunt is te vinden op www.unfairpractice.nl.

Werkgevers en opdrachtgevers, neem nu je verantwoordelijkheid

Els van der Plas, directeur van Nationale Opera & Ballet, staat 'helemaal achter de gedachte dat mensen goed moeten worden betaald' (Trouw, 16 mei). Een buitengewoon sympathieke opmerking die veel freelance koorleden en dansers goed zal doen. De komende tijd zal duidelijk worden of deze gedachte ook echt leidt tot eerlijk loon voor met name freelancers. Kunsten'92 berekende dat er dan wel minstens 25 miljoen euro van het rijk bij moet om kunstenaars eerlijk te kunnen betalen. Het betreft in deze berekening uitsluitend de rijksgesubsidieerde instellingen, dus een aanzienlijk deel van de werkenden in de culturele sector zal nog steeds onderbetaald blijven.

Daar is ook een mentaliteitsverandering bij werkgevers voor nodig, zo blijkt weer eens uit de woorden van Van der Plas. Wat we niet moeten

vergeten, zo waarschuwt zij ons, is dat subsidies niet alleen zijn bedoeld om musici, zangers en dansers te betalen, maar ook om opera en ballet toegankelijk te houden. Als er meer geld gaat naar de mensen op het podium, gaat de ticketprijs omhoog. En dat is niet zo sympathiek. Dan liever lagere vergoedingen voor de mensen op het podium? Van der Plas vindt het zelfs 'moedig' dat kunstenaars nu een eerlijke betaling eisen, want hogere tarieven betekenen ook dat collega's mogelijk buiten de boot vallen. Er is dan namelijk niet genoeg geld. En bezuinigen door kleinere opera/balletproducties te maken, vindt zij niet aantrekkelijk want zonde van het 'cultureel erfgoed'.

Zo gaat zij haar verantwoordelijkheid als werkgever uit de weg. Kunnen we het haar kwalijk nemen dat zij op dit moment de cao-afspraken en richtlij-

nen niet nakomt, dat zij haar medewerkers niet fatsoenlijk beloont, zolang de overheid de portemonnee niet trekt? Ook het publiek blijft buiten schot. Voor de kunstenaar rest slechts een schamel loon en de vraag om begrip. En zo gaat alles z'n gangetje en wee hem, die vraagt: Waarom? Toch stelt de Kunstenbond opnieuw die vraag. Waarom spreken werk- en opdrachtgevers wel graag sympathieke woorden, praten zij ruimhartig over fair practice, maar nemen zij geen verantwoordelijkheid voor hun eigen daden, hun eigen contracten en de ontoereikende honoreringen die zij bij voortduring aan hun eigen medewerkers aanbieden?

Anne-Marie Harmsen,
directeur Kunstenbond

Beroep: Hoboïste

Unfair:
**Mahler voor 12
euro per uur**

Remplaceren in een symfonie-orkest, zoals het Concertgebouworkest of het Metropole orkest: 87 euro bruto voor een repetitie van drie uur. Reistijd wordt niet vergoed. Zo kan het gebeuren dat ik zeven à acht uur bezig ben voor 87 euro.

‘Schandalig vind ik dat deze instellingen, door de overheid gesubsidieerd, zwaar onderbetalen’

Beroep: Klassiek zangeres

Unfair:
**Wil je het voor
minder doen?**

Zelfs als ik soleer met een koor, wordt als het over mijn honorarium gaat, gevraagd: ‘Er is weinig geld, wil je het voor minder doen?’

‘Ik kan als professioneel solist, koorzanger en pedagoog niet zonder het inkomen van mijn man leven.’

Beroep: Pianist

Unfair:
**Met de pet rond
na een optreden**

Ik heb als zzp’er dagelijks te maken met diverse podia: stichtingen, gesponsord, gesubsidieerd. En ze betalen eigenlijk allemaal ondermaats.

Beroep: Fotograaf

Unfair:
**Incassobureau
nodig**

Een foto-installatie voor een foto-festival kostte mij 8 dagen editing werk, naast een live fotoshoot op het evenement zelf. Ik kreeg 300 euro bruto en moest uiteindelijk via een incassobureau mijn geld ophalen.

'Na het leveren van de foto's en het versturen van m'n factuur, hoorde ik niets meer.'

Beroep: Fotograaf

Unfair:
**Oneerlijk concurr-
entiebeding**

Ik leverde voor een jongerenkrant foto's aan, voor 50 euro bruto per opdracht, twee opdrachten per maand. Het concurrentiebeding dat ik moest tekenen, was belachelijk.

'Op straffe van 12.000 euro mocht ik geen opdrachten voor concurrerende opdrachtgevers uitvoeren.'

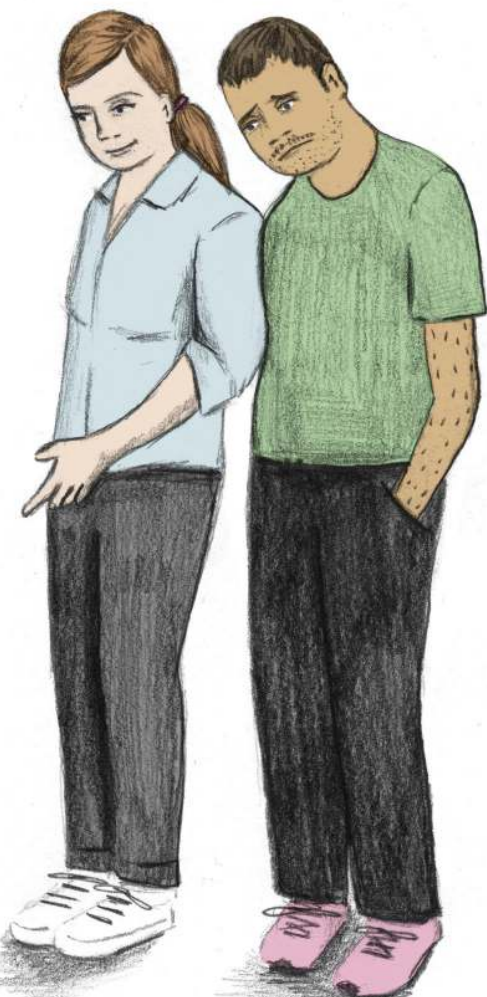
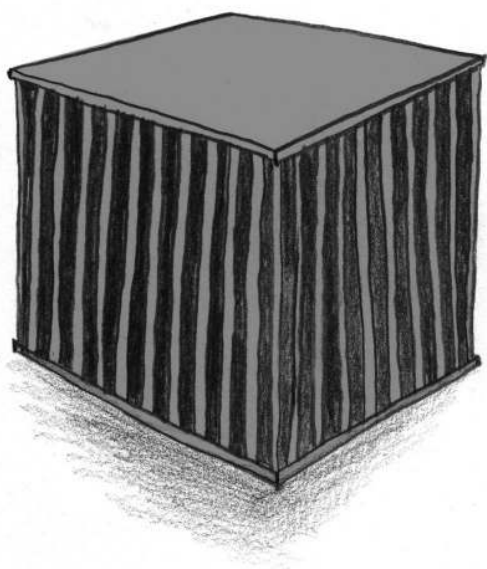
Beroep: Muzikant

Unfair:
**25 minuten
optreden voor
0 euro**

Het Eendracht Festival is een 'show-case festival' voor creatieve Rotterdammers. Samen maken zij de binnenstad 'levendiger'. Ik kreeg geen gage.

'De cafe's en clubs staan bomvol met bezoekers die voor flink wat omzet in de drankverkoop zorgen. Voor mij als artiest is er zelfs geen onkostenvergoeding beschikbaar.'

MAAR BINNEN DEZE
GEGEVEN RUIMTE
HEB JE ALLE RUIMTE

Beroep: Animator

Unfair: Structurele betutteling bij Filmfonds

Ik maak een animatiefilm met de financiële steun van het filmfonds. Al enige jaren loop ik tijdens het financieren van het project aan tegen een grote muur van beleidsregels en doorgeslagen bureaucratie.

Het huidige beleid van het fonds maakt het heel moeilijk om artistieke films voor een redelijk dagtarief te produceren. Als animator steek ik veel eigen tijd in mijn film omdat ik kwaliteit wil leveren en kwaliteit kost geld.

Als ik eerlijk ben over het aantal onbetaalde uren dat ik in mijn project steek, krijg ik van het fonds terug dat

“dit natuurlijk niet de bedoeling is”. Het fonds stelt verplichtingen die bedoeld zijn om de maker te beschermen, maar de regels staan compleet los van de praktijk en zetten de maker vast.

Er is structurele betutteling vanuit het fonds en daarbij is het aantal (onbetaalde) uren dat je kwijt bent aan bureaucratische bewijslast bizar. Omdat de film anders nooit wordt gemaakt, spring je door de hoepels die het fonds je voorhoudt en puzzel je begrotingen in elkaar die maar voldoen aan de regels van het fonds.

‘Als het filmfonds makers beter wil betalen, moet het afstappen van vastgestelde bedragen, zich flexibeler opstellen en films financieren op basis van wat het specifieke project nodig heeft.’

Beroep: Fotograaf

Unfair:
30 piek voor een fotoserie

Het advertentiemagazine Bruist (van Nederland Bruist), dat in veel plaatsen gratis verkrijgbaar is, betaalt mij 30 euro bruto voor het maken en leveren van een aantal foto's van een ondernemer ter plaatse.

'Die drie tientjes zijn inclusief reiskosten, reistijd en nabewerking. Ik heb ervoor bedankt.'

Beroep: Geluidstechnicus

Unfair:
Soms betalen poppodia 17 euro per uur

Bij sommige poppodia in Amsterdam is er sprake van verkapte dienstverbanden en onderbetaling. Mensen werken jarenlang, week in week uit, tegen een veel te laag tarief.

'Sommigen krijgen niet meer dan 17 euro bruto per uur.'

Beroep: Fotograaf

Unfair:
50 cent via het ANP

De deals die Hollandse Hoogte en het ANP sluiten met grote uitgevers zijn voor fotografen zeer nadelig. Wij krijgen op die manier ongeveer 50 cent bruto per gepubliceerd beeld.

'Daar werk je min of meer gedwongen aan mee, omdat je anders de 'grote' betalingen (25 euro) misloopt.'

Beroep: Danser

Unfair:
RTL zoekt gratis dansers

Het RTL-programma Dance Dance Dance zoekt "extra" dansers. Wat niet wordt vermeld, is dat je hier niks, maar dan ook helemaal niks voor krijgt. Zelfs geen reiskosten of onkostenvergoeding.

'Het staat leuk op mijn cv, maar daar betaal ik natuurlijk niet de huur van.'

Beroep: Musicus

Unfair:
Gratis
vrijheidsmaaltijd
met topmusici

Muziekgebouw aan 't IJ organiseert op 5 mei het Vrije Noten Componistendiner met 'topmusici'. Het publiek hoeft geen kaartje te kopen, maar brengt zelf eten en drinken mee. De musici krijgen niet betaald, maar ze hebben wel 'een leuke avond' en 'lekker eten'.

Reactie Muziekgebouw:

Vrije Noten is een gezamenlijk initiatief van componisten en musici, met het Muziekgebouw als gastheer. De vrijheidsmaaltijd is een van de bijna 90 vrijheidsmaaltijden die in Amsterdam samen met het Nationaal Comité 4 en 5 mei worden georganiseerd. Een unieke bijeenkomst, waar het Muziekgebouw optreedt als gastheer, het de componisten zijn die samen met de musici het programma bedenken, waar componisten, musici en publiek met elkaar aan tafel en in gesprek gaan en die daarmee in niets vergelijkbaar is met de reguliere concertpraktijk.

Beroep: Dirigent

Unfair:
Opzegtermijn
niet nagekomen

Ik kreeg als dirigent van een katholiek jongerenkoor 24 euro bruto per uur en nauwelijks reiskosten vergoed. Ik heb een conservatorium master's degree.

'Zelfs de
overeengekomen
opzegtermijn van
twee maanden werd
niet nagekomen.'

Beroep: Docent kunsteducatie

Unfair: Geen inspraak voor freelancers

Ik heb als freelance docent gewerkt voor de SKVR, stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam, de grootste organisatie voor kunsteducatie in Nederland. In hun jaarverslag is te lezen dat 10 procent van hun totale jaarbudget (van 13 miljoen) wordt uitgegeven aan circa 450 ZZP-docenten. 50 procent gaat naar organiserend/faciliterend personeel (circa 150 mensen), waaronder een heel managementteam, directeuren en adviseurs.

Op de website maken ze goede sier met keurmerken, maar die gelden alleen voor het faciliterend (kader) personeel. Freelance docenten hebben nergens formeel inspraak, hun belang is nergens in de organisatie vertegenwoordigd. SKVR bepaalt eenzijdig de voorwaarden. Daarover is niet te onderhandelen. Men betaalde tot voor kort 35 euro bruto per lesuur. Voorbereiding, lesplan en reistijd inbegrepen.

'Het niet-lesgebonden tarief (dus alles wat je buiten de lessen om moest doen) bedroeg 20 euro bruto. Omdat ze zo'n grote speler zijn, heeft dit impact op de hele sector in Rotterdam.'

FREELANCERS

JE HOEFT ER MAAR
EEN MUNTJE IN TE
GOOIEN EN JE HEBT
ER AL EENTJE ...

Beroep: Acteur

Unfair: 1,5 uur optreden voor 0 euro!

Festival Struinen in de Tuinen wil 'lokale podiumkunst een boost geven'

Struinen in de Tuinen is een 'tuinen-festival' dat plaatsvindt in acht steden. 'Het gras is het podium; de tuinstoelen de tribune. Per tuin treedt één act op die drie keer 30 minuten speelt. Struinen in de tuinen maakt wijken gezelliger en biedt een podium voor lokaal talent.' Voor de artiesten is er geen vergoeding.

'Ze vinden dat artiesten gewaardeerd moeten worden, maar ze bieden geen financiële tegemoetkoming.'

Beroep: Pianist

Unfair: Zelf betalen voor bladomslaander

Ik gaf een concert in de serie gratis lunchconcerten in TivoliVredenburg in Utrecht. Deze concerten zijn onbetaald, wat ik niet per se fair vind maar waarvan ik wel op de hoogte was.

Toen ik vroeg om een bladomslaander, werd me verteld dat zij deze wel konden regelen, maar dat ik die dan volgens hun tarief moest betalen. Ik heb geweigerd en hoefde uiteindelijk gelukkig niet te betalen, maar volgens mij komt dat alleen door mijn eigen mondigheid en blijft het staande praktijk.

'Gratis spelen is tot op zekere hoogte nog een eigen keuze, maar er als professional op toe moeten leggen, vind ik echt te ver gaan.'

Beroep: Stemacteur

Unfair:
**Nooit een
tariefverhoging
durven vragen**

Voor stemacteurs, vertalers, regisseurs en technici in de nasynchronisatie-industrie is een inflatiecorrectie of tariefverhoging al jarenlang uitgebleven. Wel een keer een verlaging.

De studio's staan zelf ook met hun rug tegen de muur, omdat hun klanten shoppen om zo laag mogelijke offertes te krijgen. Je bent zzp'er, je kunt individueel naar de studio stappen en praten over een hoger tarief omdat je al zo lang voor hen werkt en goede kwaliteit levert, maar zo goed als niemand durft dat. Bang voor het antwoord en het risico dat je opdrachten verspeelt.

**'Wie niet akkoord
gaat met lage
tarieven, kan zijn
werk kwijtraken.'**

Beroep: Beeldend kunstenaar

Unfair:
**Zelf betalen voor
kunstexpositie**

Ik vind het heel raar dat ik als beeldend kunstenaar moet betalen om mee te doen aan een kunstroute, kunstbeurs of expositie. Dat geld is doorgaans bedoeld voor organisatie en pr.

Het is toch vreemd dat de vormgever en drukker van de flyers wel betaald 'moeten' worden en de kunstenaars dat 'moeten' bekostigen. Het argument is dat zij op die manier een verkoopkanaal krijgen. De mensen in mijn omgeving weten niet dat zo geregeld is en zijn er verbaasd over.

**'Het wordt tijd dat we
vaker nadenken bij
iets wat 'gratis' is:
ergens wordt een
rekening betaald.'**

Beroep: Docent gitaar

Unfair: Muziekdocenten Zwolle uitgebuit door koppelbazen

Als gevolg van het verdwijnen van muziekschool "De Muzerie" is het muziekonderwijs overgeleverd aan marktwerking. Dat zorgt ervoor dat freelance muziekdocenten soms voor 18 euro bruto per uur staan les te geven.

Naast het lerarencollectief "Kinderen hebben recht op muziek", dat uit de Muzerie is ontstaan, kregen andere particuliere initiatieven ruim baan om de vrijgekomen ruimte in te nemen. Deze laatste groep, de zich muziekschool noemende ondernemers, zagen mogelijkheden. Zij gedragen zich nu als "koppelbazen uit de jaren '70 van de vorige eeuw in de bouw". Hoe werken ze: Ze benaderen studen-

ten van het conservatorium die in de eindfase van hun opleiding zitten met de vraag of ze les willen geven als zzp'er. Vaak gaan de studenten daar op in. Dan hebben ze alvast wat werk en een startinkomen als ze klaar zijn met hun opleiding. Ze bieden echter hele lage tarieven: € 18, € 20, soms € 25,- bruto per uur lesgeven. Ter vergelijking: het advies van de Ntb (Nederlandse Toonkunstenaars bond) is voor 2018 € 41,- bruto per uur exclusief voorbereidingsuren. Eenmaal afgestudeerd krijgt men door dat het tarief veel te laag is. Maar dan is het "slikken of stikken".

Officieel is er geen sprake van een gezagsverhouding, maar ze gedragen zich vaak wel zo: werktijden, voorwaarden, oudercontact, zelfs het voeren van een e-mailadres van de muziekschool, het verplicht meewerken aan voorspeelavonden et cetera. Voorbereidingsuren worden niet vergoed. Soms wel wat reiskosten, maar lang niet altijd.

'Eenmaal afgestudeerd krijgt men door dat het tarief veel te laag is. Maar dan is het slikken of stikken.'

Speak up and share your story

The Kunstenbond opened the #unfairpractice platform. Everyone who works in the creative industry can report unfair wages and poor working conditions.

The goal is to expose even more the stubborn problem of underpayment in the creative industry. The results from this campaign will be used in our lobby and presented to politicians working on plans for the upcoming policy period 2020-2024.

Report: Out in the open

This is a call of awareness to all of you start(v)ing artists working for free for exposure for events and happenings that take place within the capitalist system: please educate yourself on the broader perspective. Know you may be destroying the already generally undervalued market for artists and craftswomen and craftsmen and you actually can demand value, because if they want your art, they will pay what it costs. Lets make this market fair, fertile and juicy again together.

Last year I was approached by Open Up festival. They asked me if I would like to do the full decoration of the main stage and the dancefloor. There would be no budget, only material costs covered and I would have to buy my own ticket. Sounds like a funny joke right? But strangely it wasn't, and they were really serious

about it. So obviously initially I declined gratefully. Then they called back saying that they actually do have some budget, but not so much, that I still have to buy my own ticket, but that the budget would almost make up for it and a bit of my work too. I thought about it for a long time. With the money they were offering normally I wouldn't even consider renting out my creations, and they want me to create multiple works from scratch and also use four of my already made artworks... But I did feel good about the festival, and figured I would like to test out a new technique and since the tickets are so expensive normally I wouldn't be able to afford to attend, and agreed to getting payed for my art a bit, and doing the rest as my gift, and attend and enjoy the festival.

Boy, did that backfire. This is what happens when people want things for free: there is no defined boundary

to what they're buying, so they'll easily ask for more, and more and more... And also for me, there is no clearly defined boundary so it becomes really hard to suddenly draw a line. Your labour and soul poured into the art loses its value, because they aren't being asked to actually value it. What happened in the end is that I ended up doing a ton of things for free on top of what I initially had agreed on, like creating visuals for projection and live VJing every day of the festival, fully unpaid (coins for food and drink were too much to ask for as well).

I have sold myself and my art short and have been actively and ignorantly undermining the art market myself. I am so sorry... And I will not do such a thing again.

Caroline Lindo, designer

Colofon

© Kunstenbond 2019.

**Unfair Practice. Structurele
onderwaardering in de culturele
en creatieve sector.**

Ontwerp en
vormgeving
Judith Schoffelen

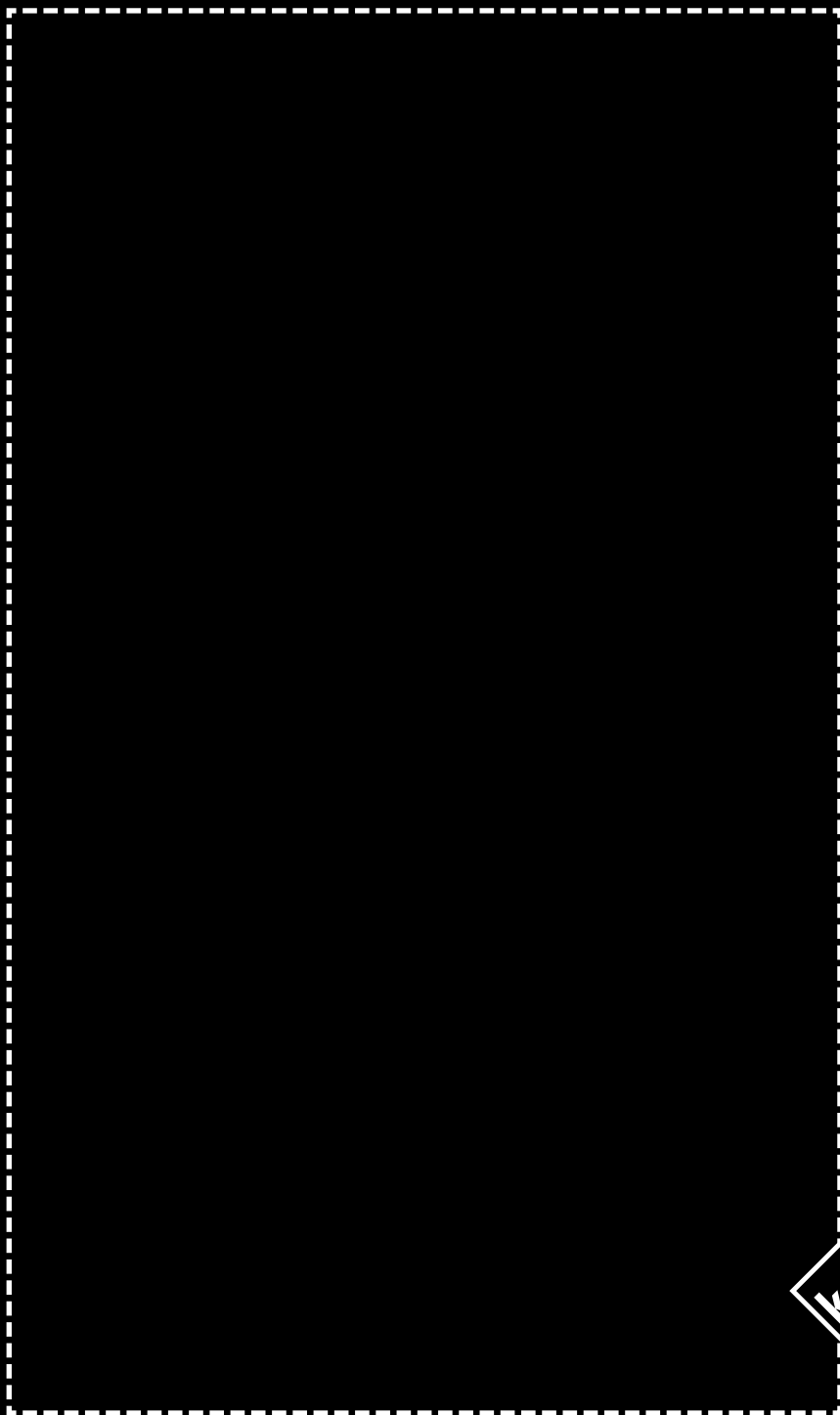
Illustraties
Jip van den Toorn

Eindredactie
Michiel Jongewaard

Kunstenbond
Oostenburgervoorstraat 152
1018 MR Amsterdam
020 2108050
www.kunstenbond.nl

Alle rechten voorbehouden. Verspreiding
via digitale kanalen van de integrale
publicatie in PDF is toegestaan. Gehele of
gedeeltelijke overname of (her)druk is
zonder toestemming van de uitgever niet
toegestaan.

kunsten
bondl